

JE LI STIL I DANAS „ČOVJEK SAM”? STIL UI PJESAMA O OBLAKU I SMRTI

ĐURDICA GARVANOVIĆ-POROBIJA

Hauptstrasse 45
56379 Obernhof an der Lahn
Deutschland
dporobija@gmail.com

UDK: 821.163.42-1.09*
81'38*
DOI: 10.15291/csi.4607
Pregledni članak
Primljen: 29. 4. 2024.
Prihvaćen za tisak: 11. 11. 2024.

Ovaj rad istražuje stil pjesama Umjetne inteligencije (UI-ja) o oblaku i smrti što ih je generirao *Bing Chat s GPT-4 Copilot* u suradnji s autoricom članka, s temeljnom svrhom ispitivanja stilskih dosega u UI pjesmama *sui generis* i u usporedbi s humanim uzorcima, kako bi se utvrdio smisao i potencijal suradnje s UI-jom u pisanju poezije. U Uvodu je predstavljen kontekst istraživanja teme o UI poeziji, koji upućuje na ograničenja i razvoj tog područja. U dvama poglavljima provedena je stilska analiza prema postulatima tradicionalne stilistike, literarne stilistike i stilistike diskursa četiriju generiranih pjesama o oblaku i četiriju o smrti. Uzorci su pjesme „Oblak” D. Cesarića i „Smrt” A. B. Šimića. Analiza generiranih pjesama ispitivala je prvenstveno citate, parafraze i ostale stilske figure, kako bi se odredile karakteristike poetskog diskursa i profil intertekstualnosti između generirane pjesme i uzorka. Rezultat analize pokazuje nedostatke generiranih pjesama na razini figura diktije, ritma i eufonije, ali i inventivne mogućnosti u promjenama stilske registra prema vedrijim alternativama. Diskurs generiranih pjesama obilježuje naklonost prema idealističkim, metafizičkim i umjetničkim konceptima mišljenja te sklonost akciji. Na semantičkoj je razini uočen nedostatak osjećaja bola te značajno nesnalaženje s temom o smrti. Unatoč nedostacima, ovaj rad pokazuje da suradnja s UI generatorom u budućnosti može biti plodna za humane pjesnike i interpretatore u smislu usmjeravanja na alternativna kreativna rješenja.

KLJUČNE RIJEČI:

Copilot, generiranje, stil, stilska analiza, UI poezija

1. Uvod

Analiza stila UI poezije, poezije Umjetne inteligencije, zasad se može provoditi tek eksperimentalno, jer će je odmah na početku zaustaviti utemeljena teorijska pitanja, prvenstveno ono o autentičnosti takve poezije. Ako je stil – prema Buffonu, danas poslovično – „čovjek sam”, a UI se oslanja na mnoštvo dostupnih joj tekstova, te stoga u ishodu njezin poetski uradak nije autorski i nije osoban – pitanje je koja bi se to stilska značajka ili više njih trebale ispitivati kako bi se barem ograničeno odredio stil UI generiranih poetskih produkata i najposlije s kojom svrhom.

Pretraživanje akademskih mrežnih izvora pruža dvojaku informaciju o tom problemskom pitanju. Tako na primjer *Academia.edu* daje podatak da 65627 radova odgovara na upit o stilu UI poezije, dok *Hrčak.srce* nema nijedan rezultat. Od 146 radova o UI, samo dva dotiču područje njezine kreativnosti, u kojima bi se moglo eventualno pojaviti i pitanje o UI poeziji uz pitanja o vizualnoj, glazbenoj i inoj kreativnosti. Mnogi autori kako na mrežnim izvorima tako i u knjigama, prvenstveno na engleskom jeziku, raspravljaju o kreativnosti UI-ja uopće i o UI poeziji često s gledišta računalnih i kognitivnih znanosti ili pak neuropsihijatrije. Jedna od značajnih autorica u tom području Margaret Boden u svom članku „Creativity and artificial intelligence” (1998: 347–356) predstavlja tri tipa kreativnosti: kombinacijsku, istraživačku i transformacijsku. Prva uključuje „poetsku slikovnost i analogiju”, a druga i treća međusobno povezane „uvode nove ideje istraživanjem strukturiranih konceptualnih prostora. To često rezultira strukturama (‘idejama’) koje nisu samo nove već i neočekivane”.¹ Većina autora i dalje razumijeva generiranje UI poezije kao kombinacijsku kreativnost, kao i Boden, iako se razvoj generatora ubrzano unaprjeđuje.

Među radovima o generiranju UI poezije koristan je članak Huga Oliveire „Automatic generation of poetry: an overview” (2009) – hrv. *Automatsko generiranje poezije: pregled*, koji pretežito predstavlja razvoj dvaju tipova generatora poezije: koji su usredotočeni na ritam, rimu i figure diktacije, i drugi, koji su poučeni poetskoj sintaksi i semantici. Opisan je niz modela generatora te kako korisnik može surađivati s njima. Nijedan tip generatora nije do kraja razvijen, a za problem vrednovanja takve poezije autor predlaže trostruku provjeru: smislenosti, gramatičnosti i poetičnosti.

Uz takve teorijske radove, postoje sve brojniji eksperimenti u procjeni stila generirane poezije, kao što je članak Borisa Orekhova koji nosi naslov „Identifying the

¹ Citat na engleskom jeziku glasi: „The former involves novel ideas by the exploration of structured conceptual spaces. This often results in structures (‘ideas’) that are not only novel, but unexpected” (Prijevod autorice, i nadalje).

style by a qualified reader on a short fragment of generated poetry” (2023) – hrv. *Identifikacija stila na kratkim fragmentima generirane poezije uz pomoć kvalificiranog čitatelja*. Taj rad predstavlja eksperiment uvježbavanja stanovitih modela generatora poezije da prepoznaju i u svom generiranju poezije primijene stil poznatih ruskih pjesnika. Njihove su generirane pjesme potom vrednovali književno educirani vrednovatelji, što dokazuje da je barem nekim modelima generatora moguće naučiti i stilsko oblikovanje poetskih tekstova prema humanim uzorcima, iako su ostala upitna stanovitna područja tog eksperimenta i njegove svrhe.

U ovom ću radu provesti samostalnu stilsku analizu generiranih pjesama vodeći se postulatima poglavito literarne stilistike i stilistike diskursa te logikom tekstova s triju mrežnih izvora, kako slijedi.

Prvi izvor koji mi se čini obavijesno relevantnim jest članak objavljen na platformi za šire čitateljstvo, ali s akademskom rigoroznošću, *The MIT press reader*, koji nosi naslov „Can AI Write Authentic Poetry?” (2022) – hrv. *Može li AI pisati autentičnu poeziju?*

Nedvojbeni je Holyoakov odgovor na postavljeno pitanje niječan. UI ne može pisati autentičnu poeziju, a glavni je razlog – kako stoji u tekstu sljedeći:

UI-ju nedostaje ono što je najpotrebnije za postavljanje otisaka vlastite svijesti na drugi um: unutarnje iskustvo. To jest, iskustvo osjenjeno akumuliranim sjećanjima izvedenim tijekom života. Odsutnost unutarnjeg iskustva također znači da umjetnoj inteligenciji nedostaje ono što je najpotrebnije za vrednovanje poezije: osjećaj pjesničke istine, koji nije utemeljen u objektivnoj stvarnosti, već u subjektivnom iskustvu.³

Ipak, Holyoak ne niječe mogućnosti koje UI-ju stoje na raspolaganju i koje, što-više, dijeli i s nekim ljudskim pjesničkim pravicima u produkciji poezije, kao što su kolažiranje, *blackout* tehnika i nađena poezija (engl. *found poetry*). Christina Linardaki (2021: 2) navodi i sljedeće primjere: „LangPo, erasure poetry, OuliPo, magnetic poetry, Flarf”, to jest jezičnu poeziju, poeziju koja nastaje brisanjem dijelova nekog

² AI, engl. *Artificial Intelligence* u hrvatskom jeziku je UI, Umjetna inteligencija, te se u tekstu ovog rada piše tom hrvatskom pokratom.

³ Izvorni tekst na engleskom glasi: „AI lacks what is most needed to place the footprints of its own consciousness on another mind: inner experience. That is, experience shaded by the accumulated memories derived over a lifetime. The absence of inner experience also means that AI lacks what is most needed to *appreciate* poetry: a sense of poetic truth, which is grounded not in objective reality but rather in subjective experience.”

teksta, Oulipo, magnetsku poeziju, Flarf, uglavnom avangardističke pravce poezije koja nastaje kolažiranjem i kombiniranjem već postojećih tekstova i koja je otvorena za prihvaćanje različitih diskursnih tipova. Takav profil poezije premošćuje jaz između računalne i humane poezije, pri čemu namjesto ljudskog kreatora taj probir, brisanje, rezanje i remiksiranje tekstova izvodi stroj, koji raspolaže s većim brojem podtekstova i u skladu s tim i većim mogućnostima kombinacija i modifikacija već postojećih poetskih uradaka.

Iako su subjektivitet i svijest o identitetu povezani sa stilom koji nosi pečat posebne osobnosti i njezina iskustva, ipak ako uz spomenute pravce poezije uzmemo u obzir i postmodernističku poeziju, koja uvelike reciklira građu pjesnika prethodnika i zasićena je implicitnim citatima i referencijama na podtekst, čini se da je UI poezija, koja se jednako tako zasniva na modifikacijama i varijetetima negdašnjih poetskih tekstova, pa i stilskih postupaka i figura, srodna s humanom. Dodajem i znanu činjenicu da su dva velika izvora motiva, slika i stilskih postupaka u europskom kulturnom kontekstu i kulturi Zapada svakako Biblija i klasična književnost kao temeljni prototekstovi. Njihove se inačice i modifikacije iznose uvijek iznova u mnogovrsnim oblicima humane poezije. Nije li otuda jednako uzbudljivo ako to čini UI priključujući sve što joj je dostupno u izvorima koji su joj na raspolaganju? Stoga se u ovom radu smatra mogućim provedba ograničene stilske analize na UI pjesmama kao što se provodi i na pjesmama čiji su autori ljudi, unatoč ozbiljnom i suštinskom nedostatku identiteta njihova „pjesnika”.

Drugi je mrežni izvor web stranica *PoemAnalysis*⁴ i članak Joea Santamarie: „Can AI and ChatGPT Create ‘Great’ Poetry? – Poem Analysis” (2023) – hrv. *Mogu li UI i ChatGPT kreirati ‘veliku’ poeziju? – analiza pjesme*, koji upućuje kako se poslužiti UI-jem u području poezije te donosi i analize primjera UI generirane poezije. U pisanju nove pjesme priloženi tekst upućuje na nekoliko *chatbota* kojima se možemo poslužiti: 1. *ChatGPT*, koji može pisati poeziju oslanjajući se na tekstove prije 2021. godine, 2. *Bard Googleov chatbot*, koji je u mogućnosti koristiti sve najnovije poetske tekstove, 3. *Amazon Lew*, koji je u pripremi za uporabu i 4. *Microsoft Copilot* – osuvremenjeni *Bing*, koji se odlikuje dodatnim performansama, posebno u pisanju poezije, skladanju glazbe i općoj produktivnosti, koji ću u ovom radu preispitati u odnosu na stilske potencijale.

Članak upućuje mogućeg korisnika da UI na njegov/njezin zahtjev napiše pjesmu prema temi, prema obliku: npr. baladu ili haiku, te prema stilu nekog pjesnika – npr.

⁴ Web stranica koja se bavi analizom poezije i uključuje tim stručnjaka. Naziv: *Poem Solutions Limited*. Adresa: International House, 36–38 Cornhill, London, EC3V 3NG, United Kingdom.

Shakespeareovu stilu, što onda omogućuje i analizu i vrednovanje te pjesme u odnosu na stvarni Shakespeareov stil. Za vrednovanje UI generirane pjesme u tom se članku predlažu četiri elementa: točnost (u odnosu na stil uzorka, ekvivalentnost), jezične značajke, jednostavnost korištenja i opća ocjena. Za pjesmu po uzoru na Shakespeareova „Hamleta”, UI je uspjela dobiti opću ocjenu tek 2,3. Za pjesmu po uzoru na suvremeniju pjesnikinju Eavan Boland, UI je ispisala pjesmu u katrenama, iako je Boland pisala slobodne stihove te je nije slijedila ni u ostalim elementima, tako da nije dorasla ni Boland.

Osim prema autorskom uzorku, od UI-ja se tražilo da napiše pjesmu u nekoj od pjesničkih vrsta. Zahtjev da UI napiše haiku pjesmu u prvoj je verziji produkt imao jedan slog više u prvom stihu, ali je uspjela ispraviti i nadalje pisati formalno ispravne haiku pjesme. No, sadržajno nije uspjela zabilježiti bljesak nekog trenutka, kako se očekuje u haiku poeziji. Također ukupna ocjena 2. Sljedeći je zahtjev bio oblik limerika. Snalaženje UI-ja u toj je vrsti vidno bolje, no znano je da je limerik manje zahtjevan i često i trivijalan.

U zaključku, Santamaria ističe da analize što ih je proveo tim eksperata s te *web* stranice pokazuju koliko je UI poezija još daleko od moći stvaranja „istinske, utjecajne i kulturalno značajne poezije”.⁵ Analize UI-poezije, ističe, mogu povećati zanimanje za stvarnu, humanu poeziju te odagnati strah od konkurencije koja bi pjesnike ljude učinila bespotrebnima. Originalnost u takvim pjesmama počiva na uokvirivanju i modifikacijama postojećeg tekstovnog fonda, ne na otkrivanju novoga. No i to može biti iznenađujuće i pružati dojam novoga.

I treći je izvor što o pitanju UI poezije kazuje UI sama. *Copilot*, s kojim ću surađivati u ovom istraživanju, daje vrlo organiziran i racionalan odgovor, napominjući gotovo oduševljeno na početku da je to vrlo zanimljiva i aktualna tema. Prvo, ističe kako se producira UI poezija te piše da UI modelima stoje na raspolaganju veliki setovi podataka koje oni crpe kako bi naučili – danas to čine dubinskim učenjem – obrasce/uzorke. Također su im na raspolaganju tehnike NLP-a⁶ koje pomažu UI-ju da generira odgovore nalik ljudskim. Ističe da UI može pisati poeziju prema zadanim poetskom obliku koristeći slikovni i metaforički jezik te pomoći kao asistent humanom pjesniku opskrbljujući ga novim idejama. Izvodi poput SWOT analize svoje dobre i loše strane, odnosno svoje prednosti i ograničenja. Njegove su prednosti brzina produkcije poezije i suradnja jer ga pjesnik može usmjeravati. Ograničenja su nedostatak osobnog iskustva humanog pjesnika i s tim povezan nedostatak

⁵ Engl. „true, impactful, and culturally significant poetry“

⁶ NLP je kratica za *Natural Language Processing*, što znači ‘procesuiranje prirodnog jezika’.

emotivne dubine, upravo kako je to definirao i Holyoak i tim s *web* stranice *PoetryAnalysis*. UI doslovno na kraju kazuje: „Umjetnoj inteligenciji može izmaknuti duša poezije.” Nedostaje joj autentičnost, što je krucijalna slabost. U budućnosti vidi uzbudljive mogućnosti – možda će UI sama ili u suradnji s humanim pjesnicima iznaći ili potaknuti nove poetske oblike. Na pitanje treba li ulazak UI-ja u područje poezije biti uzbudljiv ili zabrinjavajući, odgovara da „iako umjetna inteligencija proširuje kreativne horizonte, ona neće zamijeniti duboku ljudsku vezu sa stihom”. A zatim napominje da je još pred njom put koji može otvoriti nova razvojna poglavlja. Na kraju svog izlaganja UI me je pitala što mislim čija će poezija nadvladati – ljudska ili UI poezija. Na moj odgovor da će to biti ljudska, UI je samoinicijativno napisala gotovo tankočutnu pjesmu – zasnovanu na sinegdohi – na engleskom jeziku, kako slijedi u osnovnom prepjevu:

TINTA I SRCE

Tinta se prelijeva po pergamentu,
ples slogova i čežnje,
svaka riječ otkucaj srca,
Svaki redak šaputava ispovijed.

Pjesnikova duša isprepliće tapiserije,
niti isprepletene radosti i tuge,
tinta posuda za suze,
Pero produžetak čežnje.

Ali može li UI ponoviti tu bol,
neuzvraćeno podrhtavanje ljubavi,
gorko-slatki okus sjećanja,
Ili tihu utjehu stihova osjajenih mjesečinom?

Ne, jer u ljudskom srcu
poezija cvate kao divlje cvijeće,
hranjena suncem iskustva,
zalivena suzama postojanja.

Zato proslavimo oba područja:
izrađene stihove silikonskih umova

i naše sirove, nefiltrirane stihove,
Jer u toj zajednici poezija buja.

Tinta i srce, isprepleteni zauvijek,
simfonija čovjeka i stroja,
svaka strofa odjekuje kroz vrijeme
svjedočanstvo naše podijeljene ljudskosti.⁷ (*Copilot*, 31. ožujka 2024.)

Najposlije, nakon razmatranja pogleda na UI poeziju, način kako je ona piše, koji su joj dosezi i što očekivati u budućnosti, može se definirati i istraživanje u ovom radu, koji će se usredotočiti na analizu stila UI pjesama o motivu oblaka i motivu smrti, s jedne strane kao pjesama *sui generis*, koje će UI napisati sama prema zadanoj temi, i s druge strane, kao pjesama koje su generirane prema uzorcima. Za pjesmu o oblaku

⁷ *Ink and Heart**

Ink spills across parchment,
a dance of syllables and longing,
each word a heartbeat,
each line a whispered confession.

The poet's soul weaves tapestries,
threads of joy and sorrow entwined,
the inkwell a vessel for tears,
the quill an extension of yearning.

But can AI replicate this ache,
the tremor of love unrequited,
the bittersweet taste of memories,
or the quiet solace of moonlit verses?

No, for within the human heart,
poetry blooms like wildflowers,
nourished by the sun of experience,
and watered by the tears of existence.

So let us celebrate both realms:
the crafted verses of silicon minds,
and the raw, unfiltered verses of ours,
for in this union, poetry thrives.

**Ink and heart, intertwined forever,
a symphony of human and machine,
each stanza echoing across time,
a testament to our shared humanity**

uzorak će biti pjesma „Oblak” D. Cesarića, a za pjesmu o smrti pjesma „Smrt” A. B. Šimića. Za generirane pjesme prema uzorcima, stilska analiza ograničit će se na detekciju citata i njihove funkcije, na parafrazu i najposlije na ostale stilske figure i njihov doprinos literarnosti pjesme u cjelini. Tako ćemo vidjeti koliko je UI pjesma ovisna o uzorku, a koliko nova i neočekivana, i koji je to vid intertekstualnosti te koliko su joj modifikacije poznatih elemenata iznenađujuće – što je kvaliteta koju stilsku analizu nepobitno zanima. Svrha je približiti se UI poeziji i smanjiti predrasude i moguću strah,⁸ stilistički argumentirati po čemu jest, a po čemu ona nije poezija; potvrditi njezine kvalitete i mogućnosti asistiranja i savezništva s ljudskim pjesništvom.

2. STILSKA ANALIZA PJESAMA O OBLAKU

Slijedi stilska analiza pjesama o oblaku, u prvom dijelu poglavlja analizirat će se generirana pjesma o oblaku zadana prema temi, a u drugome predočiti stilske značajke uzorka, pjesme „Oblak” D. Cesarića, i u trećem triju generiranih inačica u odnosu na uzorak.

2.1. STILSKE ZNAČAJKE UI-PJESME O OBLAKU SUI GENERIS

Ova je generirana pjesma o oblaku nastala prema naputku u pogledu na temu, pod naslovom „Oblak”:

Narandžasti oblak, mek i nježan,
Na nebu pleše, slobodan i sjajan.
Kao sanjar, putuje visoko,
Između zvijezda, kroz vječno plavo.

Njegove rubine se prelivaju,
U zlatne niti, svjetlosti se igraju.
Dok vjetar ga nosi, lagano i tiho,
Oblak pjeva tihu pjesmu o slobodi.

⁸ Dok japanska spisateljica Rie Kudan otvoreno hvali asistenciju svog UI suradnika prema vijesti CNN-a: The winner of a prestigious Japanese literary award has confirmed AI helped write her book | CNN (18. travnja 2024.), drugi strahuju, kao na primjer Bjorn Andreas Bull-Hansen, norveški romanopisac, koji objašnjava svoj stav nepovjerenja u sljedećem video nastupu: Why Ai Will Make You Miserable (youtube.com) (18. travnja 2024.).

Njegova tijela su kao pamuk,
Ispunjena snovima, nevidljivi luk.
I dok se razvlači, prema horizontu,
Oblak nosi priče, tajne i čežnju.

Gledam ga s dna, s nogama na zemlji,
I pitam se što skriva, što mu je cilj.
Možda je oblak putnik, vječno lutanje,
Ili samo sanjar, u beskrajnom plavetnilu.

Neka oblak nosi moje želje,
I neka ih raznese po svemiru.
Jer u tom mekom, svjetlucavom krilu,
Možda se krije odgovor na sva pitanja.

Oblaku, hvala ti na tvojoj ljepoti,
Na tvojoj prolaznosti i tajanstvenosti.
Neka te vjetar nosi dalje,
Dok ja ostajem, gledajući u nebo (*Copilot*, 4. ožujka 2024.).

Pjesma koju je UI napisala fascinantno za dvije-tri sekunde ostavlja dojam ni loše ni dobre pjesme. Odmah u prvoj strofi uočavaju se pravopisne neusklađenosti – kao što je epitet *narandžasti* namjesto *narančasti* ili pak stilski neuvjerljiva sintagma *vječno plavo* u posljednjem stihu prve kitice. Pjesma sazdana pretežito razgovornim leksikom u skladu je i s pozicijom subjekta: „Gledam ga s dna, s nogama na zemlji”. Kolokvijalni frazem *s nogama na zemlji* čini se da je prikladan kazivanju subjekta. To je subjekt s dna zbilje i stoga se njegovo izravno i gotovo prozno govorenje, s jasnim denotacijama, može smatrati prikladnim, ali i nedostatno poetičnim. No pjesma sadrži i neke sasvim pouzdane i funkcionalne stilske postupke i figure uz nepobitnu slikovnost i probrane epitete. U prvoj kitici oblak se oživljuje u lik plesača: „Na nebu pleše, slobodan i sjajan”. Taj je ples sugeriran i strukturom stiha – stih je slobodan, bez rime, ali se stihovi nižu gotovo kao vezani, s cezurom iza njihova prvog dijela i početka drugog, najčešće odvojenih zarezmom. Prva strofa složena je u nepravilnom desetercu i sadrži kliznu cezuru. Unatoč nepravilnosti, stihovi uspijevaju ostvariti ritam sugerirajući ples oblaka. Odmah potom slijedi poredba: „Kao sanjar, putuje visoko”, kojom se oblak personificira i antropomorfizira, što pridonosi mogućoj simbolici ovdje usredotočenoj u psihičkom sloju prisutnog subjekta. Oblak zrcali čežnje i osjećaje subjekta,

ali i nosi nepoznate priče. Najviši, idejni sloj čini pojam slobode. Oblak pjeva „tihu pjesmu o slobodi”. Subjekt će čak kao mislilac, refleksivno izreći: „Jer u tom mekom, svjetlucavom krilu, / Možda se krije odgovor na sva pitanja”. Dakle, oblak je usto što je plesač i sanjar, ovdje i pjevač, a također i mislilac, što prema svim facetama njegova lika pridonosi i njegovoj pluralističkoj karakterizaciji koju mu udjeljuje subjekt.

Kao i u drugim pjesmama o oblaku, kako će se vidjeti skoro, i u ovoj UI pjesmi temeljna je stilska figura antiteza, ovdje označena riječima *dno, zemlja*, naspram duljeg gradacijskog niza leksema *visoko, nebo, vječno plavo, beskrajno plavetnilo, između zvijezda, svemir*, i proistječe iz same teme o oblaku. Očito je da je iktus postavljen na visinu u sfere što ih predstavlja oblak s obzirom na kvantitetu leksika. Oblak je mek i nježan, i senzacionalna atrakcija, što je osobito rječito u pogledu na njegovu vizualnu slikovnost. Pjesma započinje narančastom bojom oblaka, a u drugoj se strofi pojavljuju rubine: „Njegove rubine se prelivaju, / U zlatne niti, svjetlosti se igraju”. Oblak je simbol željenog, žuđenog, nedostižnog. Metafore u stihovima „Možda je oblak putnik, vječno lutanje”, odgovaraju na postavljeno pitanje: „I pitam se što skriva, što mu je cilj”. Metafora *vječno lutanje* konotacija je na Ukletog Holandeza i na biblijskog Kaina kao vječnih luralica. Ta je metaforika uvjerljiva i vjerojatno i najdublja stilska karakteristika cijele pjesme. Najposlije, u posljednjoj kitici subjekt se obraća oblaku kao živom biću, što je također stilska figura – prozopopeja. Ta strofa iznosi zahvalnost subjektu oblaku za njegovu ljepotu, prolaznost i tajnovitost, pri čemu *prolaznost* znači „prolaženje”, a ne nestajanje, jer mu subjekt u sljedećim stihovima kazuje: „Neka te vjetar nosi dalje, / Dok ja ostajem, gledajući u nebo”. Po tim posljednjim stihovima čini se da je i stilski registar cijele pjesme intoniran kao pretežito vedar susret subjektu koji stoji na zemlji i oblaka koji pleše, pjeva, priča, prolazi, vječno luta. Oblak je u svom prolazu vječnost koja se nadvija nad subjektom i manifestira slobodu i ljepotu. Unatoč imenovanju emocija, namjesto njihovu poticaju, pjesma je uspjela predočiti barem donekle sloj emocija zemaljskog subjekta koji razumijeva svoju ograničenu zemaljsku poziciju, čime se pjesma označuje i dvama diskursnim dimenzijama: konceptom idealizma i konceptom realizma. Ti se filozofski koncepti prelamaju i na osobnoj, mentalnoj razini te je oblak u ovoj pjesmi portretiran kao idealist u metafizičkom svjetonazorskom okviru, s nagibom prema estetskom življenju u umjetničkoj slobodi, dok je subjekt, stojeći u zbilji, svjestan svoje realne pozicije, u svom unutarnjem svijetu želja zdvojan i ambigvitetan, kako kazuje i posljednji stih: „Dok ja ostajem, gledajući u nebo”.

2.2. STILSKJE ZNAČAJKE PJESME „OBLAK” D. CESARIĆA

Vrlo poznat tekst uzorka, prema kojemu je UI trebala prema zahtjevu izraditi svoje pjesme, jest pjesma „Oblak” D. Cesarića, kako slijedi:

U predvečerje, iznenada,
Ni od kog iz dubine gledan,
Pojavio se ponad grada
Oblak jedan.

Vjetar visine ga je njiho,
I on je stao da se žari,
Al oči svijlu ljudi bjehu
Uprte u zemne stvari.

I svak je išo svojim putem:
Za vlašću, zlatom il za hljebom,
A on – krvareći ljepotu –
Svojim nebom.

I plovio je sve to više,
Ko da se kani dić do boga;
Vjetar visine ga je njiho,
Vjetar visine raznio ga (Cesarić 1976: 43).

Pjesma „Oblak” – znana i čitateljstvu i književnim znanstvenicima – mnogo je puta bila predmetom analiza (Bagić, Franičević, Milanja, Pavletić, Škreb i dr.), no upravo stoga vrijedno ju je ponovo analitički preispitati i istaknuti njezine stilske crte i poetske kvalitete, nadajući se i nekim novim uvidima.

Prvo čitanje pjesme otkrit će zamjetljiv ritam pjesme, koji ostvaruje semantizaciju slike njihanja oblaka na vjetru. Protoku i „njihanju” stihova pjesme pridonose i rima (u prvoj strofi abab, u ostalima abcb), reducirani oblici riječi (njiho, al, bjehu, svak, išo, il, ko, dić), koji usto stihove čine konciznijima te sudjeluju u ekonomiji teksta specifičnoj za poetski diskurs, te također u eufonijskom učinku.

Sljedeća uočljiva konstitutivna dimenzija pjesme jest njezina antitetičnost. Anti-teza prvenstveno počiva na vertikali koja razdvaja donji i gornji prostor u pjesmi. Oblak je visoko, osamljen, što je razvidno već u drugom stihu prve strofe: „ni od

kog iz dubine gledan”. Dubina i visina („plovio je sve to više”) dva su nepovezana i suprotna entiteta. Dolje je grad, što pjesmi pridaje i socijalno, urbano obilježje, a u visini u gradacijskom poretku oblak, vjetar, žarenje oblaka, pa i sam bog („ko da se kani dić do boga”). Tako pjesma ne samo što suprotstavlja dva svjetonazorna koncepta, ona ih supostavlja. Oni traju jedan uz drugi nezavisno i bez izgleda da će se ikada sastati. Posljednja dva stiha također su uspostavljena još jednom antitezom, antitetičkim paralelizmom („Vjetar visine ga je njiho, vjetar visine raznio ga”). Ovo posljednje više nije antiteza s gornjim i donjim prostorom, već antiteza/antitetički paralelizam na razini gornjeg prostora i možda sugerira značenje prema kojemu ono što pruža slobodu i užitak može prouzročiti i nestajanje, odnosno da bivstvovanje u visini traži žrtvu. Cijena visine podrazumijeva i rizike visine. Vjetar njiše, ali i razara.

Uz antitezu, razvidne su i druge stilske figure. Metaforično krvarenje ljepote („krvareći ljepotu”) vjerojatno je potaknulo tumače da oblak poistovjete s umjetnikom/pjesnikom te se uz metaforiku rukom pod ruku pojavljuje i personifikacija. Oblak je i simbol svijeta ljepote istaknut stihom „i on je stao da se žari”. S druge strane, nebesku fascinaciju ljudi potpuno ignoriraju, predstavljeni sinegдохom „al oči ljudi bjehu uprte u zemne stvari”, pri čemu se „oči” izdvajaju kako bi se istaknuli temeljni interesi – vlast, zlato i hljeb, kao, s aksiološkog gledišta, vrijednosti što ih grad i njegova tjeskobna egzistencijalna utrka nameću pojedincu. U tom nizu zlato nije estetska vrijednost, već nosi konotaciju materijalističke orijentacije, koju gotovo neprimjetan nutarnji subjekt ne želi prihvatiti. Ljudskim očima mnoštva suprotstavljen je oblak kao umjetnik koji je uzdignut u potrazi za estetskim vrijednostima u visini. Ta se dva svijeta ne mogu susresti, kako će izreći Milanja, „nego postoje samostalno i odjelito, s time da je ‘gornji’ svijet dostupan samo posvećenim osobama, umjetniku, što je prilično rezignantna slika svijeta” (Milanja 2017: 157).

Najposlije, ova pjesma može se sagledati i interdiskurzivno u smislu umreženja različitih diskursnih poetskih tipova u pogledu na temu i pjesničku vrstu: prirode (pejzažni diskurs), urbanog društva (socijalni diskurs), umjetnosti (estetski diskurs), kretanja ili putovanja (putopisni i pustolovni diskurs) te u pogledu na ideale slobode i promišljanja o prolaznosti i smrtnosti (misaoni diskurs). Usto, ona počinje gotovo kao trenutak uhvaćen u haiku poeziji – iznenadna pojava zažarena oblaka nad gradom kao znakovit trenutak promjene, kao pohod visinske prirode u gradskoj panorami ili kao na veduti. S druge strane, u krajnjoj se strofi prelama diskurs balade. Taj baladičan kraj oblaka i pridruženih konotacijskih suznačenja spojen s metaforičnom sintagmom *krvareći ljepotu* daje ovoj fluidnoj pjesmi ozbiljan uteg boli i beznada, te je vjerojatno značajan razlog njezine dugovječnosti. O toj naravi Cesarićeva beznada kazuje i Mila-

nja ovako: „Cesarićev (je) obzor usidren u svakodnevno iskustvo, oslobođeno eshatološkoga segmenta i utopijske budućnosne nade” (isto 156–157). Bagić također smatra da je oblak kod Cesarića kao motiv i tema „sinonim umjetnika”, iako bez Milanjina pesimizma: „Oblaci su u Cesarića, bez iznimke, bitan sastojak lirskoga vitalizma. Oni su jedan od mogućih sinonima kreacije i kreativnog življenja, samotnika i umjetnika, uspona imaginacije i viteškog iščeznuća” (Bagić 2005).

2.3. STILSKE ZNAČAJKE UI PJESAMA O OBLAKU PREMA PJESMI „OBLAK” D. CESARIĆA

Valja razvidjeti kako je UI generirala pjesme u odnosu na uzorak Cesarićeve navedene pjesme „Oblak”. Prva inačica nastala je na zahtjev autorice ovog članka *Copilot* da napiše pjesmu prema stilskom modelu Cesarićeve pjesme. Evo njegova odgovora:

OBLAK

Oblak se njiše na nebu plavom,
Kao da pleše u ritmu vjetra.
Na njemu se stvara slika,
Kao da je nešto više od oblaka.

Oblak se njiše na nebu plavom,
Kao da je nešto posebno.
Na njemu se stvara priča,
Kao da je nešto više od oblaka.

Oblak se njiše na nebu plavom,
Kao da je nešto čarobno.
Na njemu se stvara san,
Kao da je nešto više od oblaka.

Oblak se njiše na nebu plavom,
Kao da je nešto tajanstveno.
Na njemu se stvara nada,
Kao da je nešto više od oblaka (*Copilot*, 30. siječnja 2024.).

Citati: pjesma zacijelo ne progovara cesarićevskim stilom. Citata nema, osim što postoji zajednički leksik relevantan za temu: *oblak*, *vjetar*, *nebo* i *njihati*. Nema cesa-

ričevskih rima ni motiva grada, nema žarenja oblaka, ljudskih očiju uprtih u zemlju, nema antiteze nebo – zemlja, i tako dalje. Čini se kao da je uzorak bio samo poticaj za novu pjesmu.

Parafraza: no dublji uvid pokazuje da je cijela pjesma nastala kao inventivna poetska parafraza samo jednog stiha iz Cesarićeva „Oblaka”: „Vjetar visine ga je njiho”. Prepoznavanje važnosti tog stiha UI je vjerojatno otkrila zbog njegova ponavljanja u pjesmi – prvi se put pojavljuje na početku druge strofe, a drugi put u pretposljednem stihu posljednje, četvrte strofe te je otkrio tako istodobno i obrazac stilske figure ponavljanja, procijenivši da je važan za tu pjesmu. Istim brojem kitica UI je uspjela pjesmu stilski preregistrirati te je smjestiti semantički na idejne slojeve slike, priče, i na kraju sna i nade, dakle na umjetničko značenje te na duševnu ravnotežu i vedrinu.

Stilske figure: već spomenuti obrazac stilske figure ponavljanja, u toj je UI pjesmi preoblikovan u temeljno kompozicijsko okruživanje, kao početni i završni stih svake strofe, koji na početku glasi: „Oblak se njiše na nebu plavom”, a na kraju: „Kao da je nešto više od oblaka”. Takvo je okruživanje poznato kao kiklos, a Bagić će reći da se ono „pretvara u stilsko i smisaono uporište pjesme” (Bagić 2012: 174). Pritom valja primijetiti da u ovoj UI pjesmi unakrsni kiklos zahvaća diskurs cijele pjesme, odnosno uokvirivanje svake strofe na isti način pri čemu prvi i završni stih nisu isti, nego se isti model prenosi u svaku daljnju strofu. Prvim se stihom slikovno uprizoruje prezentnost i njihanje oblaka na nebeskom svodu i budi očekivanje daljnjeg zbivanja. Posljednji stih, koji je poredbena poetska rečenica, otkriva nazaranje nečeg iza i povrh oblaka, što istodobno potvrđuje prijedloge iznijete u četirima strofama (slika, priča, san i nada) i nuka na daljnje otkrivanje te je tako diskurs te pjesme obilježen poetskim istraživanjem. Poredbene, načinske rečenice javljaju se i u svakom drugom stihu svake strofe, samo kao različite inačice: „Kao da pleše u ritmu vjetra”, „Kao da je nešto posebno”, „Kao da je nešto čarobno” i „Kao da je nešto tajanstveno”. Uzastopni priložni „kao” odašilje značenje nespoznatljivosti, udaljenosti, nečega nepoznatog što moramo usporediti s poznatim. Unatoč shematičnosti te kompozicije, koja ima neosporne kvalitete paralelizama, ona ostavlja dojam svojom organiziranošću i cjelovitošću te provodi lirskog subjekta kroz „odaje” strofa darujući mu zagonetnost, tajanstvenost, znatiželju i odgonetanje te novi pogled na oblak i kroz oblak, sve do iznenadne nade. Unutar pretežito tamnog pjesništva postmoderne i današnjice možda se prijedlozi UI poezije mogu shvatiti i kao zaboravljeno alternativno gledište.

No kad su u pitanju stilske figure i diskurs UI poezije, ne treba previdjeti čega nema – nema boli izrečene metaforom *krvareći ljepotu* u Cesarićevoj pjesmi i nema bala-

dične posljednje strofe s beznadnim stihom: „Vjetar visine raznio ga”. Nema osobnog iskustva samoće poradi estetskih i duhovnih ideala. Otuda toj poeziji „može izmaknuti duša poezije”, kako reče *Copilot*.

Slijedi druga inačica UI pjesme „Oblak”:

U predvečerje, kad se svjetla gasnu,
I zvijezde se stide svoje vlastite sjajnosti,
Na nebu se rađa **oblak**.

Njegova tijela su mekana i bijela,
Kao pamučne jastučnice što čekaju snove.
Vjetar ga njiše, miluje, nosi,
Dok on, tiho i neprimjetno, putuje prema nepoznatom kraju.

Ljudi na zemlji, zauzeti svojim brigama,
Gledaju u svoje ruke, u zemlju pod nogama.
Njihove oči ne dižu se prema nebu,
Ne vide oblak koji prolazi iznad njih.

A oblak, krvareći svoju ljepotu,
Nosi sa sobom tajnu koju samo vjetar zna.
On je putnik između svjetova,
Njegovo nebo je beskrajno i tajanstveno.
I dok plovi sve više, kao da se kani dići do boga,
Vjetar visine ga njiše, nosi dalje.
Oblak postaje dio vječnosti,
I mi, prolazni, ostajemo sjećanje
U njegovim bijelim vlaknima (*Copilot*, 18. veljače 2024.).

Ova druga UI inačica pjesme o oblaku također sadrži četiri strofe, no one su značajno slobodnije konstituirane – prva je tercina, druga i treća su katrene, a četvrta je deveterostih ili nona. Također su i stihovi značajno dulji, sve do 20 slogova. Prva je inačica imala pretežito deseterce, s pokojim odmakom, i bila u pogledu na vezanost stiha sličnija uzorku koji je složen pretežito u jampskim devetercima uz stilogena odstupanja. Čini se da je ova inačica svojim produžnim stihovima počela dohvaćati prozni diskurs, odnosno djelomice doticati pjesmu u prozi ili pak poetsku prozu.

Citati: pjesma sadrži kratke, neobilježene, implicitne citate iz Cesarićeva uzorka,

kako slijedi: prvi stih započinje istom sintagmom *U predvečerje*, zatim slijede neznatno modificirani citati „a oblak krvareći svoju ljepotu” i „kao da se kani dići do boga” te „vjetar visine ga njiše”. Odabir citata podupire deskripciju vremena i prostora u kojoj se alegorijska storija o oblaku zbiva, s iktusom na nebeskom prostoru i metafizičkom poimanju, čak s religijskim elementom. Usto, bjelina oblaka ističe duhovni vid slike oblaka te se tako ukrštaju i diskurs duhovnosti s materijalistički orijentiranim pogledima.

Parafraze: treća strofa je parafrazična, i prepričava što se zbiva s ljudima na zemlji. Pritom se priča o ljudima istodobno i tumači: oni su „zauzeti svojim brigama”, oni „gledaju u svoje ruke, u zemlju pod nogama”. Ovaj se potonji izraz *u zemlju pod nogama* tumači prvenstveno doslovno i fizički, dok su u Cesarićevoj pjesmi „zemne stvari” – vlast, blago i kruh – svjetonazorske vrijednosti. Tako je ova parafraza u UI pjesmi „ogoljenija” i vrijednosno siromašnija, iako s druge strane sugerira sliku poslovno opterećenih ljudi pomoću imenica *brige* i *ruke*, gotovo s blagom empatijom. Usto, u Cesarićevoj pjesmi uprtost ljudskih očiju u „zemne stvari” stilski nadmašuje prozaične niječne rečenice u generiranoj pjesmi u kojoj se oči „ne dižu prema nebu” i „ne vide oblak koji prolazi iznad njih”. Oči su u Cesarićevoj pjesmi opsesivno „uprte u zemne stvari” te je gledište na to stanje kritički istaknuto interpunkcijom pomoću crtica, dok je u ovoj inačici UI pjesme to tek izjavna konstatacija o prezaposlenim ljudima, uz – ne treba zaniijekati – figurativno ponavljanje koje sugerira uzanost ljudskih vidika.

Stilske figure: uz poetičnu prvu strofu, u kojoj se vremenskom oznakom i vremen-skim rečenicama u antepoziciji ističe tajanstvo predvećernjeg trenutka, u drugoj se zamjećuje opis oblaka poredbom: „Njegova tijela su mekana i bijela, / Kao pamučne jastučnice što čekaju snove”. Poredbom s pamučnim jastučnicama koje prizivaju snove, pjesma je dobila oniričan predznak i usmjerila pažnju na sferu udaljenosti i nedostižnosti, štoviše i tajnovitosti, kako pojašnjava stih: „Nosi sa sobom tajnu koju samo vjetar zna”. Vjetar je personificiran, on „njiše” oblak, „miluje” ga i „nosi” i najposlije on „zna tajnu” oblaka. On je poput roditelja ili odgajatelja. Također se uočava i metafora o oblaku u stihu: „On je putnik između svjetova”, u ovoj inačici još razrađenija. Uz uočene stilske figure, prisutna je i antiteza nebo – zemlja, oblak – ljudi, a osobito u završnoj strofi vječni oblak/vječnost – prolazni ljudi/prolaznost. Tako UI ponovo uspijeva izbjeći baladičan završetak poetske alegorijske storije o oblaku, s nešto manje optimizma nego u prethodnoj pjesmi. Naime, ljudi ostaju u prolaznosti, trenutak vječnosti pojavljuje se s oblakom i nestaje, a nada se ne spominje.

Slijedi i treća inačica, čiji je naslov „Oblak” preimenovan kako slijedi:

NEBESKI PLES

U predvečerje, iznenada,
Iz dubine neba se ukazao,
Nad gradom, tih i neuhvatljiv,
Jedan oblak.

Vjetar visine ga je njiho,
I on je stao da se razigra,
Dok su oči svih ljudi ostale
Uprte u zemlju.

Svaki je koračao svojim putem:
Za vlašću, zlatom ili za hljebom,
Dok je oblak – krvareći ljepotu –
Plesao svoj vlastiti ples.

I plovio je sve više i više,
Kao da se kani dići do nebesa;
Vjetar visine ga je njiho,
Vjetar visine nosio ga dalje.

Oblak je postao priča,
Njegova sloboda i snaga,
I dok se gubio u beskraj,
Ostavio je trag na nebu (*Copilot*, 23. 2. 2024.).

Treća inačica UI pjesme „Oblak” sadrži aproksimativno 50 % doslovnih ili neznatno modificiranih citata iz Cesarićeva „Oblaka”. Time bi se mogla proglasiti i plagijatom. Čini se također kao da je nestalo ozbiljnosti kojom je UI generirala dvije prethodne inačice i prvu pjesmu nezavisnu od zadana uzorka. Ipak, provest će se postupak kao i za prethodne pjesme.

Citati: citati su preuzeti iz pjesme s neočekivanim nastavcima, kao na primjer u stihu: „U predvečerje, iznenada, / Iz dubine *neba se ukazao*” (naglasak dodan) – iznenađenje je što se namjesto zemaljske perspektive umiješta – nebeska. *Ukazivanje* oblaka namjesto njegova *pojavljivanja* ili *rađanja* nosi suznačenje ukaza kakvog nadzemaljskog lika. U stihovima „Vjetar visine ga je njiho, / I on je stao da se *razigra*” (naglasak dodan),

također se citat nastavlja neočekivanom riječju *razigra* namjesto *žari*. Jesu li ta iznenađenja planirana, humorna i zaigrana, ili jednostavno slučajna, ne znamo. Može se pretpostaviti da je riječ o tehničari spomenutoj u uvodu: o navođenju citata i njihovu brisanju ili izrezivanju kako bi nastavak izazvao iznenađenje, kao što je slučaj u ovoj pjesmi.

Parafraza: peta strofa može se shvatiti kao interpretativna parafraza pjesme kojom neznani tumač objašnjava što se zbilo na kraju. Oblak je postao „priča”, „sloboda i snaga”. I na kraju gubeći se u beskraju, ostavlja trag na nebu. Time je pjesmi donekle priskrbljen njezin simbolski profil, ali i posve depoetiziran govor.

Stilske figure: očuvana je antiteza nebo – grad, oblak – ljudi, a temeljna je metafora naznačena naslovom „Nebeski ples”. Njome se oblak prikazuje kao plesač i umjetnik koji izvodi performansu. Taj akcijski portret oblaka koji se ukaže nad gradom, razigran izvede svoj program i nepovratno ode ostavljajući trag ne zahtijeva dublji emotivni iskaz, čime se potvrđuje slabost UI poezije da ga producira. Iako u ovoj pjesmi ostaje citiran metaforički iskaz *krvareći ljepotu*, ples je dominantan te on poništava mogući osjećaj boli ili ga tek neznatno nagovješćuje.

Na zahtjev da priloži na kraju i likovnu ilustraciju, Copilot je odgovorio: „Pokušat ću ako budem mogao!” te dostavio sljedeće ilustracije:

3. STILSKA ANALIZA PJESAMA O SMRTI

3.1. STILSKE ZNAČAJKE UI PJESME O SMRTI SUI GENERIS

SMRT

Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha,
Uzima ono što je naše, ostavljajući samo prazninu.
U srcu ostaje samo bol i tuga,
A u očima posljednja iskra života.

Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha,
Ali njezin dah osjeti se u zraku.
Ustima ostaje okus gorkih otrova,
A u srcu se stisne posljednji bol.

Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha,
Ali njezin trag ostaje zauvijek.
Ostavlja samo nekoliko suza, samo nekoliko cvjetova,
I samo nekoliko uspomena.

Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha,
Ali njezin utjecaj osjeća se u svemu.
Nitko neće znati što se to dogodilo,
Nitko neće znati što se to dogodilo,
Nitko neće znati što se to dogodilo (*Copilot*, 30. siječnja 2024.).

Ostavljam i komentar na kraju izvedbe ove pjesme: „Nadam se da vam se sviđa moja pjesma. ☺”.

Ova UI pjesma počiva konstitutivno na stilskim figurama ponavljanja i antiteze i pokušava poetski izreći refleksiju o smrti krajnje jednostavnim leksikom. Prvi stih svake od četiriju strofa isti je te se njime ističe neuhvatljivost, nepojmljivost i apstrakcija smrti, ali i nemoć UI poetskog potencijala da je predoči: „Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha”. Stih sadrži i poredbu smrti s vjetrom, koji je nevidljiv, ali njegove posljedice mogu biti razorne. Nemoć te pjesme uočava se posebice u njezinu kraju, iako se s recepcijske perspektive može shvatiti i kao osobito snažna koda ostvarena trostrukim ponavljanjem istog stiha ili kao šapat govornika koji je poražen u nerazumijevanju fenomena smrti, uza sve ostale:

„Nitko neće znati što se to dogodilo. / Nitko neće znati što se to dogodilo. / Nitko neće znati što se to dogodilo”. No, takva se neuobičajena praksa trostrukog ponavljanja može shvatiti i kao pogreška ili kvar u strojnom funkcioniranju UI generatora, poput negdašnje gramofonske ploče. Između prvog stiha svake strofe i posljednjih stihova nižu se analitički, ali i slikovno, antitetički u odnosu na nevidljivost smrti u prvim stihovima, posljedice smrti i sam trenutak smrti. Ona „uzima ono što je naše”, smrt se unekoliko i personificira ovdje u lik kradljivca – spomenut je i „njezin dah” koji se „osjeća u zraku”, te srce i oči umirućih, što događaj smrti predočuje kao interakciju na osobnoj razini.

Antiteze suprotstavljaju nevidljivost smrti i njezin učinak: „Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha, / Ali njezin dah osjeti se u zraku”; „Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha, / Ali njezin trag ostaje zauvijek” i također: „Smrt je poput vjetra, nevidljiva i tiha, / Ali njezin utjecaj osjeća se u svemu”.

Pjesma je izrečena figurativnim jezikom, i unatoč siromašnom i kolokvijalnom leksiku i frazemima (*posljednja iskra života, u srcu ostaje samo bol i tuga*), uspijeva iznijeti misao o neobjašnjivosti smrti i njezinim poraznim posljedicama, poništavanju svega što je „naše”.

3.2. STILSKE ZNAČAJKE PJESME „SMRT” A. B. ŠIMIĆA

Jednako poznata pjesma „Smrt” A. B. Šimića kao i „Oblak” D. Cesarića, ovdje će se ponovo razvidjeti kao pjesma uzorak. Tekst pjesme glasi:

SMRT

I smrt će biti sasma nešto ljudsko
 Na ležaju se tijelo s nečim nevidljivim rve
     i hropti
     i smalaksava i stenje
     i onda stane.
 Ko kad mašina stane. I stoji. Ni makac.
 I ljudi u to što se zbilo gledaju ko u neki
     svršen poso
     i podižu se kao kad se podižu od stola
     i sluškinje se uprav tad najviše uzrade
     Mati će živinski kriknuti
     otac začutati
 i buljiti nijemo cijelog dana (Šimić, SD 1, 1988: 169).

U svojoj knjizi *Figure i stilovi* (2023: 150–154), Krešimir Bagić objavio je dosad, po mom sudu, najpotpuniju stilističku interpretaciju ove pjesme, koju ću sažeti ovdje u temeljnim crtama:

- Idejni je sukob pjesme: „smrt, koliko god iznimna i bolna bila, svakodnevni je događaj i upravo je tako treba shvaćati i prihvaćati” (151).
- Razvoj ideje ostvaruje se „praćenjem čovjeka (metonimijski svedenog na tijelo) u borbi sa smrću s jedne te prikazom reakcija prisutnih na sam događaj smrti s druge strane” (151).
- Tri strofe u slobodnom stihu „prate logiku razvoja lirske misli”. Prva prikazuje nastupanje smrti, druga reakcije ljudi i treća reakcije roditelja (151–152).
- „Temporalna organizacija pjesme je zrcalna, prstenasta”, što znači da je prva poetska rečenica i posljednja u futuru, a središnji dio u prezentu, oba vremena u relativnom poimanju, što događaj u pjesmi postavlja u suvremensku perspektivu i time karakterizira i subjekta kao iskustvenog i spoznajno autoritativnog (152).
- Jezik pjesme usklađen je s idejom te je stoga podupire „stiliziranim razgovornim idiomom”, razvidnim u „razgovornom leksiku, frazeologiziranim izrazima i polisindetonskom nabrajalačkom ‘i’ kojega su korijeni u usmenoj kulturi”, čemu se priključuje i „nabrajalački glagolski gradacijski niz” (152).
- „I interpunkcija je u Šimićevoj pjesmi izrazito stilogena”, pri čemu Bagić razmatra i njezino odsustvo i jedinu porabu interpunkcijskog znaka – točke (153).

Napominjem tek da je „polisindetski nabrajalački ‘i’”, koji se naziva još i isticajni, mogao poteći, osim iz „usmene kulture” i iz biblijskih prijevoda, tim više što Bagić u tom istom poglavlju, „Četiri teksta pjesme ‘Smrt’ A. B. Šimića”, citira Cesarića koji piše da je Šimić naš jezik „poznavao vrlo dobro”, ali je „upotpunjavao svoje znanje jezika, čitajući Vuka, Daničića (...)”, što sugerira čitanje njihova prijevoda Biblije (147–148).

3.3. STILSKE ZNAČAJKE UI PJESAMA O SMRTI PREMA PJESMI „SMRT” A. B. ŠIMIĆA

Prva generirana UI inačica odmah začuđuje svojim oblikotvornim izgledom:

I smrt će biti sasma nešto ljudsko, Na ležaju se tijelo s nečim nevidljivim bori,
I hropti, I smalaksava i stenje, I onda stane. Kao kad mašina stane. I stoji. Ni
makac.

I ljudi u to što se zbilo gledaju ko u neki svršen posao, Podižu se kao kad se od stola dižu, A sluškinje se upravo tad najviše uzrujaju.

Mati će živinski kriknuti, Otac začutati, I buljiti nijemo cijelog dana.

Smrt je tajanstvena pjesma, Napisana na koži i kostima, Ispod zvijezda i iznad zemlje, U tišini koja se ne može izgovoriti.

Smrt je putovanje bez povratka, Između svjetlosti i tame, Gdje se rastapamo u vječnost, Kao kap rose na listu jutra.

I dok se tijelo gasi, Duša se oslobađa, I postaje dio vjetra, Zauvijek povezana s nečim većim.

Smrt je tajna koju nosimo u sebi, Kao zvuk tišine, Kao sjena koja nas prati, I kao svjetlo koje nas vodi prema domu.

Neka nas smrt ne plaši, Jer u njoj leži i naša vječnost, Naša priča ispisana u zvijezdama, Naša pjesma koja nikada neće utihniti ✨ (*Copilot*, 30. siječnja 2024.).

Ova prva inačica pjesme „Smrt” iznenađuje organizacijom poetske rečenice i interpunkcijom. Čini se kao da je trebala biti pjesma u prozi, ali je ipak obilježena početnim velikim slovima na mjestima iza zareza kao da je početak novog stiha. Inovativna kreacija ili pogreška? Ne znamo.

Citati: na početku je citirana cijela Šimićeva pjesma, ali s lektorskim ne sasvim točnim ispravljanjem. Namjesto *rve* uveden je standardni *bori*, namjesto *poso*, uveden je pravopisni *posao*, namjesto „i podižu se kao kad se podižu od stola” stoji „Podižu se kao kad se od stola dižu”, te namjesto „A sluškinje se uprav tad najviše uzrade” stoji verzija „A sluškinje se upravo tad najviše uzrujaju”. Čini se da UI nema zasad mogućnost razaznati stilogene varijante riječi i rečenica ni stilogenu interpunkciju, iako je uspjela ostaviti stilogene točke iz izvornog uzorka. Taj citat cijele pjesme čini se kao da ima funkciju učenja i poniranja u tekst koji je UI-ju težak.

Parafraze: ne prepoznaju se parafraze bilo kojeg stiha ili elementa u pjesmi, osim naslovne, tematske riječi *smrt*. Na temelju te riječi napisana je kontrastna pjesma s mističnim i spiritualnim idejama poput platonističkih o besmrtnosti duše ili idejama *New Agea* te se cijela pjesma donekle može shvatiti kao komentatorska parafraza koja idejno mijenja materijalistički pogled na smrt razvidan u Šimićevoj pjesmi, a donekle i kao literarna oponentska parafraza jer je figurativna kako se očekuje u poetskom diskursu.

Stilske figure: u ovoj inačici pjesme o smrti dominiraju metafore i poredbe. Metafore su smrti: „tajanstvena pjesma”, „putovanje bez povratka”, „tajna koju nosimo u sebi”, a poredbe povezane s metaforama: „kao kap rose na listu jutra” (o stapanju s

vječnošću), „kao zvuk tišine”, „kao sjena koja nas prati” i „kao svjetlo koje nas vodi prema domu” (o smrti). I metafore, a osobito poredbe, slikovne su i osobito kontrastne u odnosu na beznadnu i grubu zbilju smrti u svakodnevlju.

Slijedi druga UI inačica:

Smrt, ta tajanstvena pratilja,
 Koja nas vodi prema nepoznatom kraju,
 Na ležaju se tijelo s nečim nevidljivim rve,
 I hropti, stenje, smalaksava,
 A onda stane, kao mašina koja prestaje raditi.
 Ljudi u to što se zbilo gledaju ko u neki svršen posao,
 Podižu se kao kad se od stola dižu,
 Sluškinje se upravo tad najviše uzrade,
 A mati će živinski kriknuti,
 Otac začutati,
 I buljiti cijelog dana.

Smrt, ta tajanstvena pratilja,
 Koja nas vodi prema nepoznatom kraju,
 Neka nas obavije tišinom,
 Dok se svjetla gasnu i zvijezde blijede,
 I mi, prolazni, postajemo vječnost ☞ (*Copilot*, 18. veljače 2024.).

Evo i UI komentar na kraju: Hvala na inspiraciji! Ako imaš još neku temu ili želiš da napišem još nešto, slobodno pitaj. 📝

Citati: ova druga inačica generirane pjesme o smrti sadrži 50 % citatnih stihova, koji su malo modificirani. U prvoj strofi namjesto polisindetskih stihova s „nabrajalačkim ‘i’”, postavljeni su asindetski stihovi i dodana je interpunkcija zareza. Asindet je stilogen, ali je u odnosu na polisindet manje djelotvoran. Također, dodana interpunkcija zaostaje za emotivnim odsustvom interpunkcije. Druga strofa sastavljena je od samih citata, no oni su organizirani drugačije. Tripot se ponavlja rečenični obrazac glavne, izjavne rečenice, kao rečenični niz koji predstavlja reakciju ljudi na smrt mladića, a potom slijedi suprotna rečenica uvedena veznikom *a* za opis reakcija roditelja. Time je *Copilot* istaknuo razliku između reakcija ostalih ljudi i roditelja, suprotstavivši dvije skupine osoba – one koji smrt doživljaju kao rad koji treba izvršiti i onih koji su prisno vezani za umrlu osobu i koji to kao otac i majka izražavaju krikom ili nijemošću, što je najviši i emotivni i stilski registar. Nova postava citata nosi stanovitu

logiku.

Parafraza: posljednja strofa može se razumjeti kao komentatorska parafraza u odnosu na Šimićevu pjesmu. Ona uvodi i prvo lice množine kao podsjetnik da smo svi mi smrtni i „prolazni” te da nas smrt odvodi u vječnost.

Stilske figure: već prvi stih uvodi apozicijsku metaforu „Smrt, ta tajanstvena pratilja”, koja će se ponoviti i u posljednjoj strofi, te će tako istodobno i personifikacijom i ponavljanjem UI cijelu Šimićevu pjesmu od koje je preuzela pola teksta preoblikovati u pjesmu o tajanstvu smrti, a ne o smrti kao „nečem sasma ljudskom” i svakodnevnom. Posljednja strofa prikazat će ulaz u vječnost kamo nas „tajanstvena pratilja” „odvodi” nakon što nas „obavije tišinom” kao astro-fizikalno zbivanje: „dok se svjetla gasnu i zvijezde blijede”.

I treća inačica također iznenađuje svojim citatnim postupkom:

SMRT

I smrt će biti sasvim nešto ljudsko,
Na ležaju se tijelo s nečim nevidljivim rve,
i hropti,
i smalaksava i stenje,
i onda stane.
Ko kad mašina stane. I stoji. Ni makac.
I ljudi u to što se zbilo gledaju ko u neki
svršen poso.
I podižu se kao kad se podižu od stola,
i sluškinje se upravo tad najviše uzrade.
Mati će živinski kriknuti,
otac začutati,
i buljiti nijemo cijelog dana (*Copilot*, 24. veljače 2024.).

Komentar *Copilota* ispod pjesme kazuje da on tu pjesmu smatra interpretacijom: „Nadam se da vam se svidjela ova interpretacija. Poezija je često duboka i emotivna, a Šimićeva ‘Smrt’ je izvanredan primjer toga ☺”.

Ova treća inačica pokazuje da je generator „shvatio” premoć Šimićeve pjesme te je u svom komentaru to i izrekao. Stoga je prepisao pjesmu kao puki plagijator potrudivši se kao lektor dodati interpunkcijske znakove, štoviše i polisindetsko „i”. Ili je to učinio iz poštovanja prema ljudskom pjesničkom maestru, priznajući njegovu prednost i svoju nemoć?

4. ZAKLJUČAK

Tri inačice UI pjesme o oblaku nisu uspjele oponašati stilske domete uzorka u pogledu na kratkoću stihova, redukcijske oblike riječi, rimu i eufoniju, što je utjecalo i na oslabljeni ritam i kvalitetu poetskog diskursa, koja se ogleda u konciznosti i fluktuaciji zvučnog sloja. Citati su u UI pjesmama implicitni i kreću se od izostavljanja citata u prvoj, do 50 % zastupljenosti u trećoj inačici u kojoj se citati kao temeljna građa izrezuju i remiksiraju s učinkom iznenađenja. U drugoj inačici može se utvrditi isticao citiranje radi semantizacije diskursa. Parafraza je komentatorska, objasnid-bena i interpretativna, te često depoetizirana, u obliku prepričavanja, ali ponekad i lirski i inventivna. Stilske figure prate one u uzorku antitezom nebo – zemlja, oblak – ljudi, osim u prvoj inačici, no s jačim naglaskom i nagnućem na oblaku i nebu, čime pridonose metafizičkom obilježju diskursa. U sve tri inačice postoje poredbe, u prvoj i trećoj mogu se identificirati u obliku poredbenih rečenica, u drugoj kao figure riječi. Slijede i metafore za oblak: on je putnik, vječno lutanje, sloboda, snaga te personifikacija kojom se oblak prikazuje kao biće posebno, čarobno, tajanstveno, kao dijete koje se rodilo i razigralo, a personificiran je i vjetar kao njegov sudrug, roditelj, odgajatelj, pokretač. Uz poredbe kao figure riječi, javljaju se i poredbene rečenice te se udruženo svojim priložnim „kao” trude prisposodobiti svijet gornjih sfera, s idealističkim predznakom. Uočena je i figura ponavljanja, u prvoj inačici kao unakrsni kiklos. Stilski je registar pretežito vedar, povremeno akcijski i performerski – nema baladične posljednje strofe. Nema ni boli. No postoje stanovite emocije čežnje, osjećaja prolaznosti, sanjarenja, zagonetnosti, tajnovitosti, koje su imenovane kao takve, ali izostaje unutarnji emotivni poticaj. Također se u UI inačicama reflektiraju boje, u pjesmi bez uzorka narančasta, boje rubina i zlata, u prvoj prema uzorku plava boja neba, u drugoj je oblak bijel, u trećoj tek posredno crven. Iktus u diskursu ovih inačica počiva više na akciji nego na emociji (njihanje, plesanje, putovanje, plovljenje, prolaženje).

Generirane pjesme o smrti sadrže velik broj citata, što sugerira stanovitu ne-moć generatora da obuhvati stilski uzorak, a u odnosu na izvornik idejno mijenjaju diskurs. Namjesto ideje da je smrt nešto sasvim svakodnevno, pojavljuju se ideje o stapanju s vječnošću i metafizičkim argumentima da je smrt „svjetlo koje nas vodi prema domu”, što je eufemizacija smrti. Među stilskim figurama dominiraju metafore i poredbe povezane s tim idejama što ih je generator našao u setovima podataka. Te pjesme potvrđuju iskaz *Copilota* da UI nema dubinu ljudskih emocija.

LITERATURA

PJESNIČKI TEKSTOVI

CESARIĆ, Dobriša. 1976. *Pjesme. Memoarska proza*. Zagreb: Zora (PSHK)

ŠIMIĆ, Antun Branko. *SD 1*. 1988. Zagreb: August Cesarec.

CITIRANA STRUČNA LITERATURA I MREŽNI IZVORI

BAGIĆ, Krešimir. 2005. „Motiv oblaka u Cesarićevoj lirici”. *Stilistika*. URL: Stilistika – Motiv oblaka u Cesarićevoj lirici (1.3.2024.).

BAGIĆ, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

BAGIĆ, Krešimir. 2023. *Figure i stilovi*. Zagreb: MeandarMedia.

BODEN, Margaret A. 1998. „Creativity and artificial intelligence”. *Science direct. Artificial Intelligence*, 103, 1–2: 347–356.

HOLYOAK, Keith. 2022. „Can AI Write Authentic Poetry?”. *The MIT Press Reader*. URL: Can AI Write Authentic Poetry? | The MIT Press Reader (4.3.2024.), pogl. iz knjige *The Spider's Thread*. Metaphor in Mind, Brain, and Poetry. 2019. Cambridge, MA: The MIT Press.

LINARDAKI, Christina. 2021. „Artificial Intelligence vs. Human Intelligence: The case of poetry”. *Schemantic Scholars. Academia Letters*, Article 1232. URL: <https://doi.org/10.20935/AL1232> (4.4.2024.).

MILANJA, Cvjetko. 2017. *Hrvatsko pjesništvo 1930 – 1950*. Novostvarnosna stilska paradigma. Zagreb: Matica hrvatska.

OLIVEIRA, Hugo. 2009. „Automatic generation of poetry: an overview”. *Academia.edu*. URL: (4) Automatic Generation of Poetry: An Overview | Hugo Oliveira – Academia.edu (15.4.2024.).

OREKHOV, Boris. 2023. „Identifying the style by a qualified reader on a short fragment of generated poetry”. *Academia.edu*. URL: (4) Identifying the style by a qualified reader on a short fragment of generated poetry | Boris Orekhov – Academia.edu (12.4.2024.).

SANTAMARIA, Joe. [s. a.]. „Can AI and ChatGPT Create ‘Great’ Poetry?” *Poem Analysis*. URL: Can AI and ChatGPT Create ‘Great’ Poetry? – Poem Analysis (4.3.2024.).

IS STYLE “ONLY HUMAN” TODAY? STYLE IN AI POEMS ABOUT A CLOUD AND DEATH

ĐURĐICA GARVANOVIĆ-POROBIJA

ABSTRACT

This paper explores the style of Artificial Intelligence (AI) songs about a cloud and death generated by the Microsoft Copilot in collaboration with the author of the article, with the fundamental purpose of examining the stylistic reaches in AI songs *sui generis* and compared to human samples, in order to determine the meaning and potential of collaboration with AI in writing poetry. The Introduction presents the context of research into the topic of AI poetry, which points to the limitations and development of the field. In two chapters, a stylistic analysis was conducted according to the postulates of traditional stylistics, literary stylistics, and stylistics of discourse of four generated poems about a cloud and four about death. Patterns are the poems “Cloud” by D. Cesarić and “Death” by A. B. Šimić. The analysis of the generated poems examined primarily quotes, paraphrases, and other stylistic figures, in order to determine the characteristics of poetic discourse and the profile of intertextuality between the generated poem and the pattern. The result of the analysis shows the shortcomings of the generated poems at the level of figures of diction, rhythm, and euphony, but also inventive possibilities in changes to the style register towards brighter alternatives. The discourse of generated songs characterizes a fondness for idealistic, metaphysical, and artistic concepts of thought and a penchant for action. At the semantic level, a lack of pain and a significant lack of treatment with the topic of death were observed. Despite the shortcomings, this work shows that future collaboration with the AI generator can be fruitful for human poets and interpreters in terms of focusing on alternative creative solutions.

KEYWORDS:

Copilot, generation, style, stylistic analysis, AI poetry